

STRESZCZENIE ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Katarzyny Kurzy

pt. „Polsko-białoruski spór o nowoczesność: studium przypadku cyklu protestu w województwach północno-wschodnich II Rzeczypospolitej (1921-1927) w perspektywie teorii zwielokrotnionych nowoczesności i koncepcji polityki sporu”

Dysertacja, będąca studium przypadku, wpisuje się w nurt socjologii historycznej. Przedmiotem analizy jest polityka sporu, jaka miała miejsce w latach 1921-1927 w województwach północno-wschodnich II Rzeczypospolitej. Spór, którego stronami był białoruski ruch protestu - powstały na bazie białoruskiego ruchu narodowego - i państwo polskie został rozważony jako spór o formę, jaką przyjmie nowoczesność na ziemiach białoruskich, inkorporowanych przez państwo polskie. Celem badania było wyjaśnienie porażki białoruskiego ruchu protestu i jego kulturowo-politycznego programu nowoczesności.

Rozprawa - której ramy teoretyczne wyznaczają dwa podejścia: teoria zwielokrotnionych nowoczesności i koncepcja polityki sporu - składa się z trzech części i dwunastu rozdziałów.

Część pierwsza, **Konstelacje nowoczesności**, ma charakter teoretyczno-metodologiczny i zawiera cztery rozdziały, w których zostały omówione kluczowe dla pracy kategorie oraz kształtowanie się myślenia o nowoczesności i modernizacji w teorii społecznej.

W rozdziale pierwszym przybliżam sposoby definiowania nowoczesności, kładąc nacisk na rozróżnienie między nowoczesnością jako projektem - oświeceniową obietnicą lepszego świata dla wszystkich - i jako procesem modernizacji - procesem jej nieustannego stawania się. Rozdział drugi poświęcony jest trzem głównym sposobom myślenia o nowoczesności - optymistycznemu deterministycznemu modelowi, przyjmującemu, że na całym świecie upowszechni się jej zachodni wariant (paradygmat modernizacji), alternatywnym wobec poprzednika wersjom, wykazującym ambiwalencje i ciemne strony epoki nowoczesnej (paradygmat alternatywny) i zyskującej coraz więcej zwolenników teorii zwielokrotnionych nowoczesności. W rozdziale trzecim przedstawiona została koncepcja polityki sporu. Rozdział czwarty prezentuje założenia teoretyczno-metodologiczne dysertacji.

Część druga, **Dziedzictwo**, dotyczy historycznych uwarunkowań powstania analizowanej polityki sporu. Poszukuję w niej odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób kształtowały się wzorce reakcji na ekspansję nowoczesności, która zaowocowała polityką sporu w okresie międzywojennym.

Krótki rozdział piąty zawiera ogólne informacje historyczne, odnoszące się do Wielkiego Księstwa Litewskiego, które mogą być zbyteczne dla znawców historii, ale nie są oczywistością dla pozostałych.

W rozdziale szóstym identyfikuję względnie trwałe regionalny układ relacyjny - budowany przez Polskę, Księstwo Moskiewskie (późniejszą Rosję) i Wielkie Księstwo Litewskie jako podmiot znajdujący się między nimi - który określam mianem triady relacyjnej. Pokazuję, w jaki sposób kluczowy dla jej aktywizacji mechanizm rywalizacji połączył się sekwencyjnie z mechanizmem dezercji elit i zaczął oddziaływać na trajektorię rozwojową ziem litewsko-białoruskich.

W rozdziale siódmym analizuję reakcje w Rzeczypospolitej Obojga Narodów na przejawy proto-nowoczesności u progu nowożytności. Wskazuję sarmatyzm jako wizję ontologiczną,

krystalizującą się pod wpływem pierwszych oznak zachodniej nowoczesności oraz omawiam procesy sarmatyzacji, rozumiane jako klaster przenikających się procesów, w wyniku których następowała instytucjonalizacja sarmackiej wizji ontologicznej wraz z jej konsekwencjami. Wyodrębnione zostają dwa szerokie procesy: polaryzacji - zachodzącej w wymiarze politycznym, społecznym, gospodarczym i częściowo kulturowym - oraz ujednoczenia - charakterystycznego dla wymiaru kulturowego. Związany z nimi proces zmiany tożsamości elit prowadził do powstania i ugruntowania kategorii społecznej, którą określam mianem sarmackiego narodu szlacheckiego.

W rozdziale ósmym kontynuuję badanie wpływu konfiguracji relacyjnej na formowanie się reakcji na nowoczesność, koncentrując się na oddziaływaniu państwa rosyjskiego.

Część trzecia, **Polityka sporu**, składająca się również z czterech rozdziałów, poświęcona została analizie tytułowej polityki sporu, której stronami było państwo polskie i zmobilizowana w białoruskim ruchu protestu ludność województw północno-wschodnich II Rzeczypospolitej.

W rozdziale dziewiątym przyglądam się kształtowaniu się warunków wyjściowych polityki sporu, to znaczy, warunków, w jakich następnie pojawił się spór polityczny i działania zbiorowe. Ze względu na dynamikę i wielowymiarowość transformacji szeroko omawiam nie tylko umowny moment powstania sporu politycznego - czyli podpisanie traktatu ryskiego - ale całą złożoną sytuację wygenerowaną w czasie Wielkiej Wojny i rewolucji rosyjskiej. Zaczynam od poziomu międzynarodowego i - wybiegając nieco do przodu - nakreślam sytuację zdobywania przewagi wariantów jakobińskich w krystalizacji nowoczesności europejskiej.

Następnie przedstawiam, w jaki sposób pod wpływem gwałtownej ekspansji nowoczesności formowały się strony sporu; uwzględniam warunki, w jakich się znaleźli Polacy i Białorusini w wyniku wojny i rewolucji, programy kulturalno-polityczne, jakie wytworzyli w odpowiedzi, formy i metody ich instytucjonalizacji oraz relacje między przedstawicielami państwa polskiego a środowiskami białoruskimi, również w kontekście rywalizacji w trójkącie relacyjnym. Moim celem nie był wyczerpujący opis tych skomplikowanych interakcji; zamierzałam w uproszczony sposób pokazać istotne dla powstania sporu wątki.

Opisując w kolejnym rozdziale reżim państwowy, skoncentrowałam się na okresie konstytuowania się państwa polskiego i jego podstawowych zasad ustrojowych. Dalszą dynamikę reżimu omawiam jako kontekst konkretnych strumieni polityki sporu w rozdziale dwunastym; tam również umieszczam analizę innej ważnej zmiennej: strukturę możliwości politycznych.

W rozdziale jedenastym zajmuję się dwoma komponentami polityki sporu: sporem i polityką. Analizuję roszczenia formułowane przez obie strony, prowadzące spór polityczny oraz relacje między nimi, a także - skutki roszczeń, wysuwanych przez stronę polską jako prowadzone przez nią działania.

Działaniom zbiorowym, podejmowanym przez białoruski ruch protestu jako trzeciemu elementowi polityki sporu, poświęcam rozdział dwunasty, ostatni. W analizowanym cyklu protestu wyróżniam trzy strumienie, które kolejno omawiam uwzględniając zmiany w reżimie i zmiany w strukturze możliwości politycznych, postrzeganie bilansu między szansami a zagrożeniami, mechanizmy i procesy oraz osiągnięte rezultaty.

Dysertację zamyka Zakończenie oraz Bibliografia.